

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

УДК 330.43

Башнянин Г. І.,

д.е.н., проф., завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Буряк П. Ю.,

д.е.н., проф., професор кафедри гуманітарних наук, Національна академія сухопутних військ України імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів

Городиський Т. І.,

к.е.н., доц., доцент кафедри економіки та менеджменту, Дрогобицький державний університет ім. І. Франка, м. Дрогобич

ЕФЕКТИВНІСТЬ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ГІПОКАПІТАЛІЗОВАНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Анотація. Розглянуто економічну сутність гіпокапіталізованих економічних систем. Простежено особливості трансформації мікроекономічних систем із чистих державних у чисті приватні в Україні. Досліджено вплив потенційної капіталізації на економічний, соціально-економічний і соціально-духовний розвиток гіпокапіталізованих систем у різних періодах часу. Зроблено висновок, що потенційна капіталізація по-різному впливає на власне економічний, соціально-економічний і соціально-духовний розвиток гіпокапіталізованих систем у різних періодах часу – короткотривалому, довготривалому і гіпердовготривалому. Проаналізовано вплив потенційної капіталізації на економічний, соціально-економічний і соціально-духовний розвиток гіпокапіталізованих систем у різних періодах часу – короткотривалому, довготривалому та гіпердовготривалому.

Ключові слова: капіталізація, ефективність капіталізації, гіпокапіталізовані економічні системи, мікроекономічні системи.

Bashnyanin G. I.,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Theoretical and Applied Economics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Buriak P. Y.,

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Humanities, Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy, Lviv

Gorodiskiy T. I.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and Management, Drohobytch Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobytch

EFFICIENCY OF CAPITALIZATION OF HYPOCAPITALIZED ECONOMIC SYSTEMS

Abstract. *The economic essence of hypocapitalized economic systems is considered. The features of the transformation of microeconomic systems from state-owned to private-owned in Ukraine are investigated. The influence of potential capitalization on the economic, socio-economic and socio-spiritual development of hypocapitalized systems in different time periods is investigated. It is concluded that potential capitalization in different ways affects the actual economic, socio-economic and socio-spiritual development of hypocapitalized systems in different time periods – short-term, long-term and hyperlong-term. The influence of potential capitalization on the economic, socio-economic and socio-spiritual development of hypocapitalized systems in different time periods - short-term, long-term and hyperlong-term – is analyzed.*

Key words: capitalization, capitalization efficiency, hypocapitalized economic systems, microeconomic systems.

Постановка проблеми. У перехідних економіках на початкових етапах їх ринкового реформування переважна більшість мікроекономічних систем, а також національна макроекономічна система загалом – гіпокапіталізовані, тобто ще дуже незначно капіталізовані, вони ще продовжують бути соціалістичними системами з деякими елементами капіталізації. Такі гіпокапіталізовані системи є характерні переважно для сучасних постсоціалістичних перехідних економік і рідко їх можна виявити на мікроекономічному рівні (лише на мікроекономічному рівні, бо будь-яка розвинена економіка західного типу в своїй основі є капіталістичною економікою, вона більше капіталізована, ніж соціалізована) в економіках розвиненого типу (сучасних посткапіталістичних економіках).

Вважаємо за необхідне наголосити на існуванні двох основних типів (а не одного, як вважають більшість сучасних дослідників проблем економічного розвитку) перехідних економік. По-перше, це постсоціалістичні (точніше було би їх позначити як посткомуністичні, однак у сучасній вітчизняній економічній літературі вживанішим є саме перший термін) перехідні економіки, які еволюціонують від економік соціалістичного типу до сучасних змішаних економічних систем. По-друге, це посткапіталістичні перехідні економіки, які еволюціонують від економік капіталістичного типу до економік з деякими елементами соціалізації. Якщо перший тип перехідних економік можна кваліфікувати ще як соціалістичні економіки з елементами капіталізації, то другий – як капіталістичні економіки з елементами соціалізації. Вони мають прямо протилежну спрямованість свого подальшого розвитку чи еволюції, а тому “сліпо” переносити досвід розвитку посткапіталістичних економік на наш національний ґрунт недоцільно, а то й небезпечно: у результаті такого “сліпого” копіювання західного досвіду економічного розвитку ми можемо отримати прямо протилежний очікуваному економічний результат (замість підвищення ефективності функціонування економіки отримаємо її зниження і т. д.).

Як наслідок зазначеного вище, на сучасному етапі зростає актуальність дослідження впливу

потенційної капіталізації на економічний, соціально-економічний і соціально-духовний розвиток гіпокапіталізованих систем у різних періодах часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам ефективності капіталізації гіпокапіталізованих економічних систем приділено значну увагу в працях науковців: Башнянина Г. І., Долішнього М. І., Горячук В. Ф., Кульчицького Я. В., Загорського В. С., Рехлецького Є., Турянського Ю. І., Юрківа Н. Я. та ін.

Однак у більшості наукових досліджень мало уваги приділено саме впливу потенційної капіталізації на економічний, соціально-економічний і соціально-духовний розвиток гіпокапіталізованих систем у різних періодах часу. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні впливу потенційної капіталізації на економічний, соціально-економічний і соціально-духовний розвиток гіпокапіталізованих систем у різних періодах часу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гіпокапіталізованими можна вважати лише такі мікроекономічні системи, в яких питома частка приватного капіталу дуже незначна, а майже весь капітал перебуває у руках держави. За своєю соціально-економічною суттю гіпокапіталізовані системи не є ще приватними, вони лише починають ставати такими і перебувають на початковому етапі еволюції від систем державного (соціалістичного) типу до систем змішаного, а далі, можливо, і власне капіталістичного типу. Для цілей подальшого наукового аналізу ефективності капіталізації гіпокапіталізованих систем вкажемо ще на одну їх особливість. Якщо мікроекономічні гіпокапіталізовані системи надалі можуть еволюціонувати в чисті капіталістичні системи (тобто вони з суто державних систем можуть через певний проміжок часу перетворитися в суто приватні і цей процес може бути завершеним у досить короткий історичний період), то макроекономічні гіпокапіталізовані системи не можуть навіть через дуже значний проміжок часу перетворитися в чисті капіталістичні системи. Вони еволюціонують лише в бік їх перетворення в

системи квазікапіталістичні або власне капіталістичні (змішані).

Зауважимо, що в Україні трансформація мікро-економічних систем із чистих державних у чисті приватні, як відомо, почала відбуватися на початку 90-х років ХХ ст. спочатку через так звану “паперову приватизацію” (приватизаційні сертифікати), а далі – через “грошову” приватизацію. “Паперова” приватизація слабо змінила їх соціально-економічний характер чи природу, вони і надалі продовжували бути державними системами (але дещо модифікованими в явно кримінальний бік). Лише з початком “грошової” приватизації почала докорінним чином змінюватися соціально-економічна (власницька) природа більшості мікро-економічних систем у різних галузях національної економіки. На нашу думку, “паперову” приватизацію слід розглядати як невдалу спробу приватизації соціалістичним методом. Це по суті була ще формальна, а не реальна приватизація, яка не могла підвищити рівень економічної ефективності функціонування мікроекономічних систем, а навпаки – різко його знизила, чим певною мірою дискредитувала саму ідею приватизації, приватної власності взагалі, внаслідок чого почалася активна реанімація соціалістичних ідей і відповідної ідеології (точніше, комуністичних ідей).

Економічна ефективність капіталізації залежить не тільки від ринкового періоду та її масштабу, але й від її початкового рівня. Виходячи з цього, виділяють такий тип економічних систем, як незначно капіталізовані (або навіть некапіталізовані), в яких вихідний рівень капіталізації досить незначний. Такі системи можна ще інакше кваліфікувати як гіперсоціалізовані системи (або чисті чи майже чисті соціалістичні системи, що базуються на державній формі власності на основні матеріальні

ресурси чи фактори виробництва). Незначно капіталізовані або некапіталізовані економічні системи найчутливіші (найеластичніші) до зміни рівня їх капіталізації. Навіть незначна капіталізація таких систем може призвести до значного економічного ефекту (або навіть гіперзначного зростання рівня ефективності їх функціонування) (рис. 1).

Можна умовно виділити два різновиди таких незначно капіталізованих економічних систем: абсолютно некапіталізовані (чисті соціалістичні) економічні системи. Вони найчутливіші до зміни рівня капіталізації. Тобто незначне підвищення рівня капіталізації таких систем призводить до гіперзначного зростання рівня економічної (і тільки економічної, і тільки в короткотривалому ринковому періоді) ефективності їх функціонування (рис. 2).

Щоправда, у цій статті процес капіталізації ми розглядаємо з позицій його економічної ефективності і лише в короткотривалому ринковому періоді. Поза рамками цих двох передумов наслідки розвитку процесу капіталізації певних систем можуть бути не тільки дещо відмінними, але й протилежними. На нашу думку, капіталізація незначно капіталізованих у соціальному і соціально-духовному плані і в короткотривалому ринковому періоді супроводжуватиметься, як правило, негативними соціально-економічними та соціально-духовними наслідками. Тобто у короткотривалому ринковому періоді капіталізація (навіть незначна) таких систем викликатиме негативний соціальний (соціально-економічний) і соціально-духовний (соціально-інтелектуальний) ефект. Під першим ми розуміємо ступінь впливу на матеріальне становище членів певного колективу, а під другим – ступінь впливу на інтелектуально-духовний розвиток. Особливо негативним у даних економічних умовах буде вплив процесів капіталізації на соціально-духовний розвиток людини (рис. 3, 4).

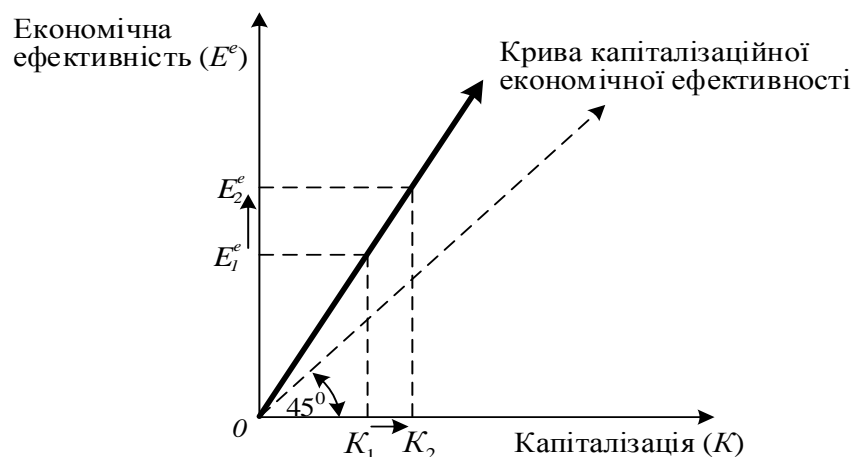

Рис. 1. Економічна ефективність процесу капіталізації незначно капіталізованих економічних систем (варіант чистої екстенсифікації) (складено за [1, 3, 8])

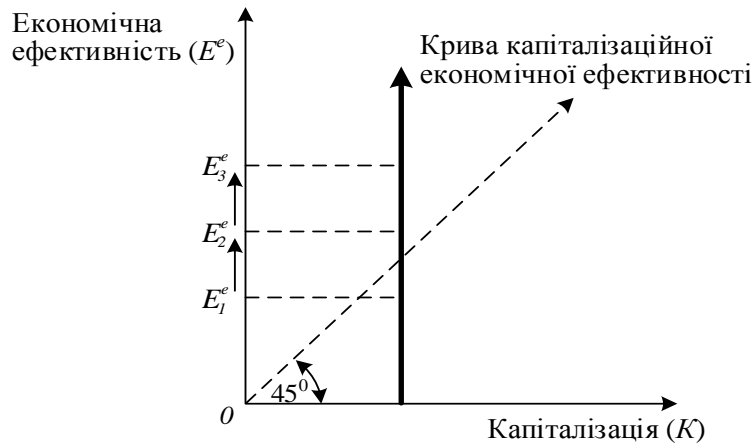

Рис. 2. Економічна ефективність капіталізації абсолютно некапіталізованих (чисто соціалістичних) економічних систем (варіант чистої екстенсифікації) (складено за [3])

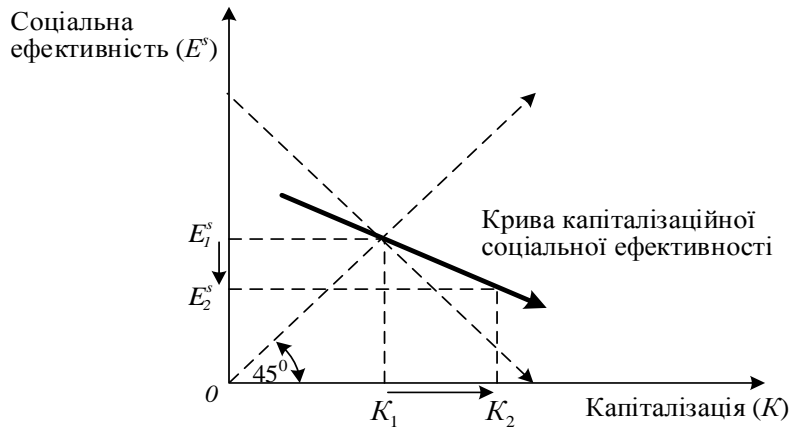

Рис. 3. Вплив капіталізації незначно капіталізованих економічних систем на соціальну ефективність їх функціонування в короткотривалому ринковому періоді (варіант чистої екстенсифікації) (складено за [1])

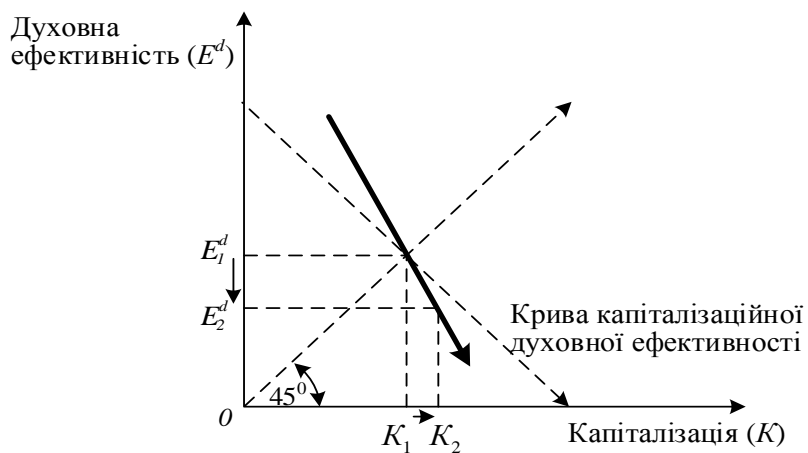

Рис. 4. Вплив капіталізації незначно капіталізованих економічних систем на соціально-духовну (інтелектуальну) ефективність їх функціонування в короткотривалому ринковому періоді (варіант чистої екстенсифікації) (складено за [3, 9])

Ще інший характер матимуть соціальні і соціально-духовні наслідки розвитку процесів капіталізації незначно капіталізованих економічних систем у довготривалому і гіпердовготривалому ринковому періоді. Капіталізація незначно капіталізованих економічних систем у довготривалому ринковому періоді загалом може мати або незначні негативні чи нейтральні (нульові), або незначні позитивні соціальні наслідки (рис. 5, 6, 7). У зоні формування нульового соціального ефекту капіталізації незначно капіталізована економічна система перебуває у стадії капіталізаційної соціальної дисрівноваги. Як правило, ця “зона” обмежується рамками власне довготривалого ринкового періоду.

Довготривалий ринковий період можна розділити умовно на три “зони”: квазідовготривалий, власне довготривалий і наддовготривалий період. Капіталізаційна соціальна рівновага формується саме в “зоні” власне довготривалого періоду. За рамками власне довготривалого ринкового періоду (“до” і “після” нього, тобто в “зоні” квазідовготривалого чи наддовготривалого періодів) незначно капіталізована економічна система перебуває у стані капіталізаційної соціальної дисрівноваги, вона поступово переходить із негативної у стан позитивної дисрівноваги. Щоб такий перехід відбувався, капіталізація повинна тривати, а не зупинятися, інакше вона матиме переважно негативні соціальні ефекти.

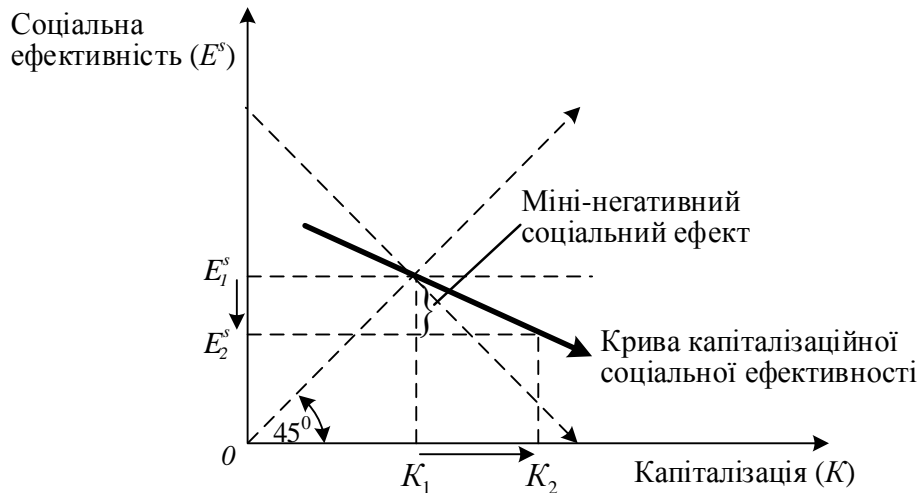

Рис. 5. Формування міні-негативного соціального ефекту капіталізації незначно капіталізованих систем у довготривалому ринковому періоді (варіант чистої екстенсифікації) (складено за [4])

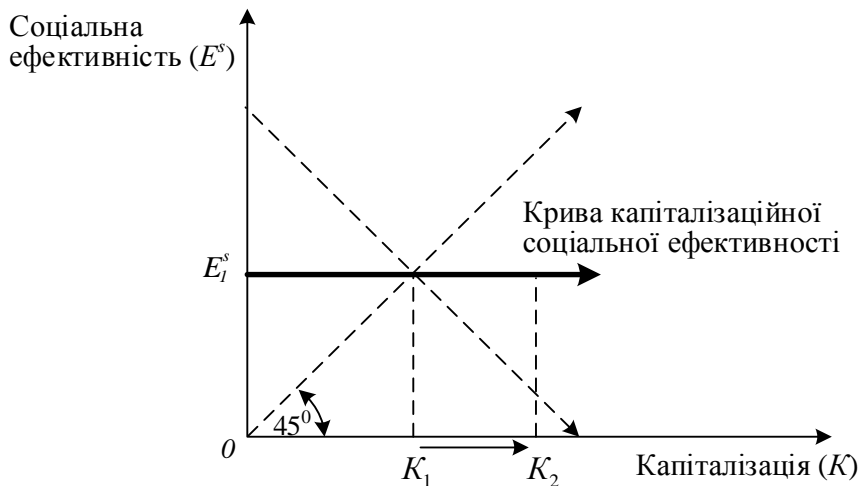

Рис. 6. Формування нейтрального (нульового) соціального ефекту капіталізації незначно капіталізованих систем у довготривалому ринковому періоді (варіант чистої екстенсифікації) (складено за [3])

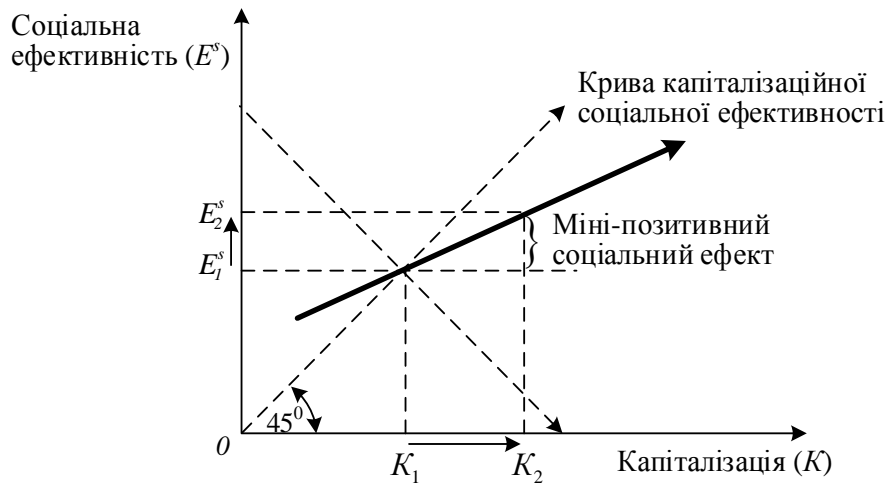

Рис. 7. Формування міні-позитивного соціального ефекту капіталізації незначно капіталізованих економічних систем у довготривалому ринковому періоді (варіант чистої екстенсифікації)
(складено за [4])

Якщо в соціальному плані (з позицій рівня і динаміки соціальної ефективності функціонування) незначно капіталізована економічна система стабілізується вже у довготривалому ринковому періоді, то в духовному плані вона досягає стану рівноваги лише в гіпердовготривалому ринковому періоді. У короткотривалому ринковому періоді капіталізація незначно капіталізованих систем в інтелектуальному плані (з позицій рівня соціально-духовної ефективності їх функціонування) є гіпернеефективною і супроводжується формуванням гіпернегативного духовного (інтелектуального) ефекту (рис. 8).

У довготривалому ринковому періоді подальша капіталізація вже менш негативно впливає на рівень соціально-духовної ефективності функціонування цих систем, однак вона також супроводжується формуванням негативного (хоча і менш значного) соціально-духовного ефекту (рис. 9).

І лише в гіпердовготривалому ринковому періоді вплив капіталізації на соціально-духовний розвиток буде позитивним (рис. 10).

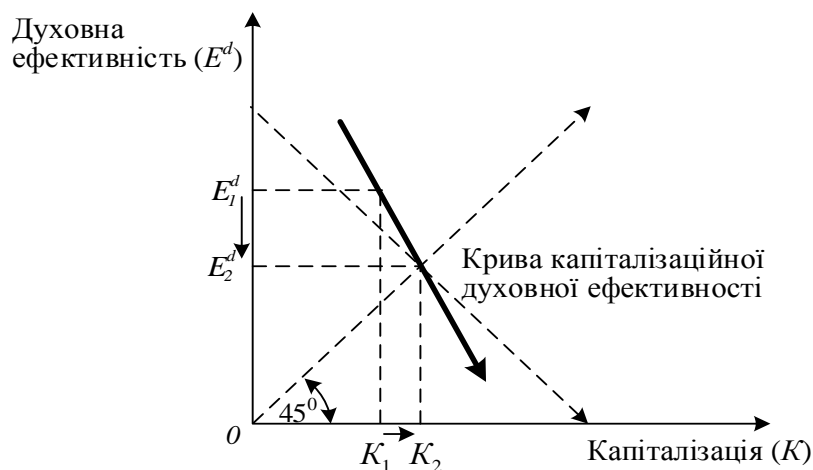

Рис. 8. Формування гіпернегативного соціально-духовного (інтелектуального) ефекту в процесі капіталізації незначно капіталізованих економічних систем у короткотривалому ринковому періоді (варіант чистої екстенсифікації)
(складено за [4])

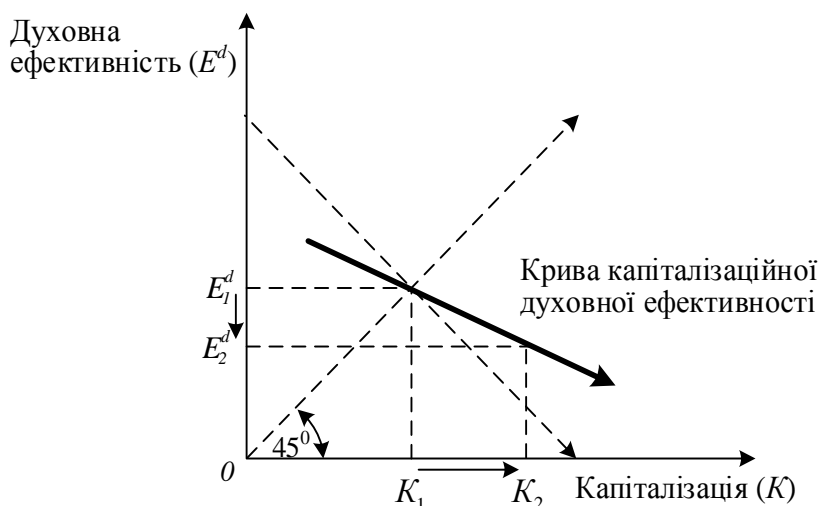

Рис. 9. Формування негативного (власне негативного) соціально-духовного (інтелектуального) ефекту в процесі капіталізації незначно капіталізованих економічних систем у довготривалому ринковому періоді (варіант чистої екстенсифікації) (складено за [3])

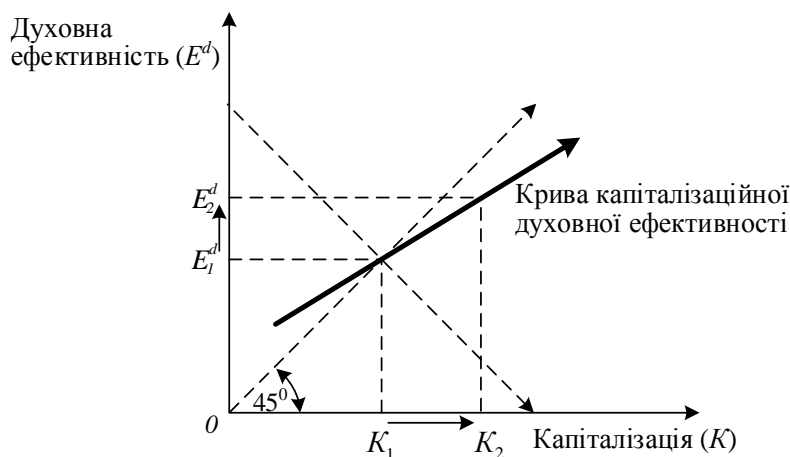

Рис. 10. Формування позитивного соціально-духовного (інтелектуального) ефекту в процесі капіталізації незначно капіталізованих економічних систем у гіпердовготривалому ринковому періоді (варіант чистої екстенсифікації) (складено за [4, 10])

Капіталізаційної духовної рівноваги незначно капіталізована економічна система досягає лише у гіпердовготривалому ринковому періоді, на тому відрізку, який можна кваліфікувати як метагіпердовготривалий період (а не квазігіпердовготривалий, чи власне гіпердовготривалий). У “зоні” квазігіпердовготривалого ринкового періоду позитивні духовні ефекти розвитку процесу капіталізації – незначні (рис. 11), у “зоні” власне гіпердовготривалого періоду вони стають значними (рис. 12), а в “зоні” метагіпердовготривалого періоду вони вже не тільки гіперзначні, але й такі, що зрівноважуються з негативними духовними ефектами, що формуються

в короткотривалому і довготривалому ринкових періодах (рис. 13). Тільки у цьому метагіпердовготривалому ринковому періоді незначно капіталізована економічна система досягає стану її капіталізаційної духовної рівноваги.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Потенційна капіталізація по-різному впливає на власне економічний, соціально-економічний і соціально-духовний розвиток гіпокапіталізованих систем у різних періодах часу – короткотривалому, довготривалому і гіпердовготривалому. Вплив капіталізації на економічний

розвиток цих систем у короткотривалому ринковому періоді – значний і позитивний, в довготривалому ринковому періоді – нейтральний або майже нейтральний (нульовий чи майже нульовий), а в гіпердовготривалому – значний і негативний. Причому “зона” нейтрального впливу досить значна, на відміну від квазікапіталізованих чи власне капіталізованих систем. Соціальна сфера вказаного класу систем реагує на потенційну капіталізацію дещо інакше, ніж економічна сфера. У короткотривалому ринковому періоді цей вплив негативний, у довготривалому – нейтральний або майже нейтральний, а в гіпердовготривалому

періоді – позитивний. Ще по-іншому, ніж економічна і соціальна сфери, реагує на потенційну капіталізацію соціально-духовна сфера гіпокапіталізованих систем. У короткотривалому ринковому періоді потенційна капіталізація гіпокапіталізованих систем в соціально-духовному відношенні – гіпернегативна, у довготривалому ринковому періоді – гіпонегативна, а в гіпердовготривалому періоді – позитивна. Державна політика формування структури національної економіки повинна враховувати вказані особливості реакції гіпокапіталізованих систем на їх подальшу капіталізацію.

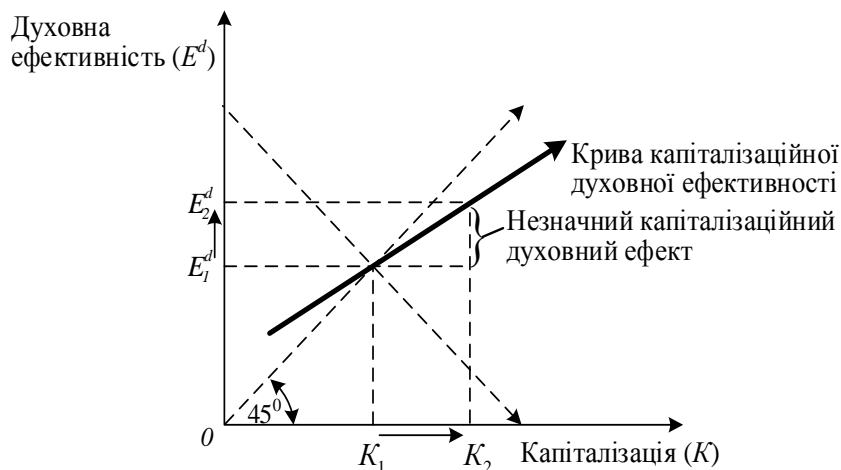

Рис. 11. Формування незначного духовного (інтелектуального) ефекту незначно капіталізованих економічних систем у процесі капіталізації в квазігіпердовготривалому ринковому періоді (варіант чистої екстенсифікації) (складено за [3])

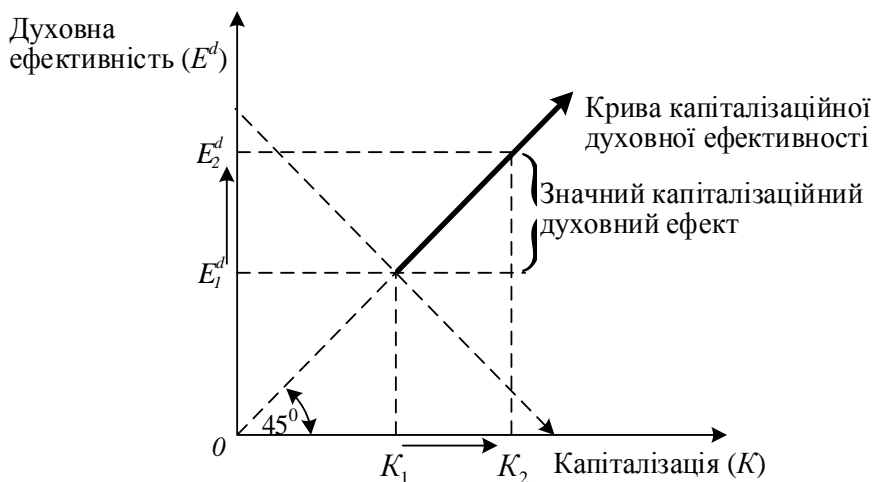

Рис. 12. Формування значного духовного (інтелектуального) ефекту незначно капіталізованих економічних систем у процесі капіталізації в гіпердовготривалому (власне гіпердовготривалому) ринковому періоді (варіант чистої екстенсифікації) (складено за [4])

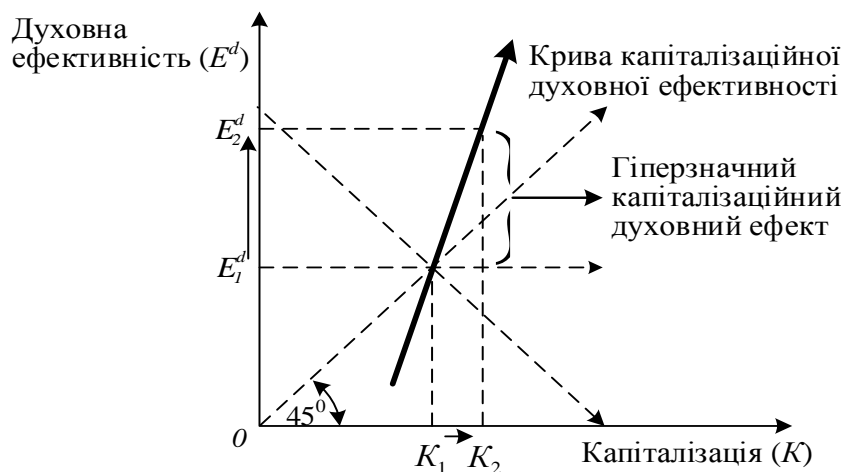

Рис. 13. Формування гіперзначного духовного (інтелектуального) ефекту незначно капіталізованих економічних систем у процесі капіталізації в метагіпердовготривалому ринковому періоді (варіант чистої екстенсифікації) (складено за [1])

ЛІТЕРАТУРА

1. Башнянин Г. Ринкові економічні системи: проблеми структуризації, типологізації і становлення в перехідних економіках: Соціально-економічні дослідження в перехідний період / Г. Башнянин, В. Загорський, Є. Рехлецький // Щорічник наук. праць. Вип. 2. – Львів : ІРД НАН України, 1997. – С. 258-263.

2. Башнянин Г. І. Деретуляційна еластичність економічних систем: поняття, загальна формула, типи і види / Г. І. Башнянин, Г. С. Третяк, М. С. Хом'як // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. Збірник науково-технічних праць. Вип. 20.11. – Львів : НЛТУ України, 2010. – С. 81-90.

3. Башнянин Г. І. До питання негативної ефективності ринкової саморегуляції економічних систем / Г. І. Башнянин, Ю. І. Турянський, О. І. Дунас // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. Збірник науково-технічних праць. Вип. 23.7. – Львів : НЛТУ України, 2013. – С. 120-124.

4. Башнянин Г. І. Ефективність макроекономічної деретуляції в гіпердовготривалому ринковому періоді / Г. І. Башнянин, Г. С. Третяк, Н. Б. Буряк // Економіка: проблеми теорії і практики. Збірник наукових праць. Вип. 262. Т. ІХ. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський ДНУ, 2010. – С. 2316-2324.

5. Башнянин Г. І. Капіталізація економічних систем: поняття, типи, ефективність / Г. І. Башнянин, Ю. І. Турянський, Н. Я. Юрків // Науковий вісник НЛТУ України. Збірник науково-технічних праць. Вип. 22.1. – Львів : НЛТУУ, 2012. – С. 148-154.

6. Долішній М. І. Становлення і розвиток систем економічного оцінювання в перехідних економіках: проблеми природи, типологізації і кільометричного аналізу / М. І. Долішній, І. М. Копич,

В. С. Загорський // Економетричні методи і моделі в економіці: Теорія і практика. – Львів, 1998. – Ч. 1. – С. 8-20.

7. Економічні системи / [за ред. Г. І. Башнянина]. – Т. 2. – Львів : Вид-во ЛКА, 2011. – 496 с.

8. Горячук В. Ф. Системний аналіз процесу капіталізації економіки країни та визначення його як системи / В. Ф. Горячук // Теорія та практика державного управління. – 2010. – №1(28). – С. 270-278.

9. Кульчицький Я. В. Порівняння економічних систем (проблеми методології) / Я. В. Кульчицький, Б. В. Кульчицький. – Львів : Вид. центр імені І. Франка, 2007. – 318 с.

10. Перехідна економіка : підручник / [за ред. В. М. Геєця]. – К. : Вища школа, 2003. – 591 с.

REFERENCES

1. Bashnyanin G., Zahors'kyj V. and Rekhlets'kyj Ye. (1997), Rynkovi ekonomichni systemy: problemy strukturyzatsiu, tyologozatsiu i stanovennya v perehidnyh ekonomichah, *Sotsialno-ekonomichni doslidzhenya v perehidnyy period: Shorichnyk naykovykh prats*, №2, s. 258-263.

2. Bashnyanin, G. I. Tretiak, H. S. and Khom'iak, M. S. (2010), *Deregulyitsiyna elastychnisty ekonomikhnyh system: poniattia, zagalyna formula, typu i vydy*, *Naykovyy visnyk Natsionalnogo lisotekhnichnogo univertsytetu Ukrainy*, Zbirnyk Naukovo-tekhniknykh prats, № 20.11, s. 81-90.

3. Bashnyanin, G. I. Turians'kyj, Yu. I. and Dunas, O. I. (2013), *Do pytannia negatyvnoi efektyvnosti rynkovoi samoreguiatsii ekonomichnyh system*, *Naykovyy visnyk Natsionalnogo lisotekhnichnogo univertsytetu Ukrainy*, Zbirnyk Naukovo-tekhniknykh prats, № 23.7, s. 120-124.

4. Bashnianyn, H. I. Tretiak, H. S. and Buriak, N. B. (2010), Efektyvnist' makroekonomichnoi derehuliatcii v hiperdovhotryvalomu rynkovomu periody, *Ekonomika: problemy teorii i praktyky*. Zbirnyk naukovykh prats', vyp. 262. T. IKh., Dnipropetrovs'kyj DNU, Dnipropetrovs'k, s. 2316-2324.
5. Bashnyanin, G. I. Turians'kyj, Yu. I. and Yurkiv, N. Ya. (2012), Kapitalizatsia ekonomichnyh system: ponyattya, typy, efektyvnitty, *Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy: zbirnyk naukovuh prats*, №22.1, s. 148-154.
6. Dolishniu, M. I. Kopych, I. M. and Zahors'kyj, V. S. (1998), Stanovrnya i rozvytok system ekonomichnogo otsinyvanya v perehidnyh ekonomikah: problem pryrody, typologizatsiy I kiometrykhного analyzy, *Ekonomychni metody I modeli v ekonomitsi: teoriya i praktyka*, №2, s. 8-20.
7. Bashnyanin, G. I. (2011), Ekonomichni systemy, Vydavnytstvo LKA, 496 s.
8. Goyrchuk, V. F. (2010), Systemnuy analiz protsesy kapitalizatsiy ekonomiky krainy ta vyznachennia iygo iyk systemy, *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, №1(28), s. 270-278.
9. Kylchyt'skyy, A. V. and Kul'chyts'kyj, B. V. (2007), Porivniannia ekonomichnyh system (problem metodologoy), Vyd. tsentr imeni I. Franka, 318 s.
10. Gaiets, V. M. (2003), Perechidna ekonomika, Vystsa shkola, 591 s.